

Wie woorden als *kijken* en *Nijmegen* met een duidelijk hoorbare slot-*n* uitspreekt, klinkt behoorlijk ouderwets. De uitspraak zonder slot-*n* is duidelijk de standaard geworden in de grootste delen van Nederland. Opvallend genoeg onttrekt een handjevol woorden zich daaraan. Hoe zit dat?

Marc van Oostendorp

Illustratie: Hein de Kort

De laatste bastions van de slot-*n*

Het Nederlands neemt langzaam afscheid van een medeklinker

“**D**e mensen laten de laatste tijd vaak de *n* in het meervoud weg”, schreef de zeventiende-eeuwse taalbeschuwer Christiaan van Heule, “en zeggen ‘Scheepe’, ‘Huyze’, ‘Stede’, ‘Lande’, in plaats van ‘Scheepen’, ‘Huyzen’, etc., en ‘Loope’, ‘Blijve’, ‘Valle’, voor ‘Loopen’, ‘Blijven’, ‘Vallen.’” Van Heule was fel gekant tegen deze ontwikkeling, schreef hij: “Deze verkortingen zijn in strijd met de aard van de taal.”

Vijftig jaar geleden verklaarde de toenmalige hoofdredacteur van de radionieuwsdienst, een zekere S. Witteboom, nog: “Ik ben tegenstander van ‘leze’, ‘schrijve’ en ‘reke’ voor de microfoon. Ik voel niets voor ‘mense’, ‘diere’ en ‘dinge’ voor de microfoon. Ik vind het bedroevend te horen hoe mensen met een feilloze uitspraak zich ertoe laten brengen hun spraakbeeld op deze manier te bederven. Ik hoop dat de neerlandici, die onze mensen in Hilversum hardnekkig ertoe willen bewegen

de slot-*n* af te kappen, hun energie anders willen gaan besteden.”

De protesten van Van Heule en Witteboom hebben weinig mogen baten. Bijna overal in Nederland zeggen mensen inmiddels ‘lope’, ‘ete’ en ‘renne’. Die *n* wordt weggelaten na een zogeheten toonloze *e*, oftewel de *uh*-klank (niemand laat de *n* ooit weg uit *pen*, *pan* of *pin*), en ook alleen als die *n* helemaal aan het eind staat van een lettergreep (en dus niet voor *lopend*). Alleen in sommige gebieden klinkt die slot-*n* nog, zoals het noorden en oosten van Nederland, maar ook bijvoorbeeld in delen van Zeeland ‘slik je de *n* in’. Dat laatste is trouwens een – als je erover nadenkt wat misleidende – manier om te zeggen dat je de *e*-klank niet uitspreekt en de *n* juist wél. Daar zeg je dus ‘eetn’ en ‘renn’n’.

■ ‘GUTE MORGE’

Dat weglaten van die *n* is voor de inwoners van het westen en zuiden van Nederland bijna niet te onderdrukken. Je

herkent er Nederlanders aan wanneer ze Duits spreken (‘Gute Morge!’). Ik heb ook iemand gekend die *Boston* in het Engels uitsprak als ‘Boste’. Het is omgekeerd ook iets wat buitenlanders alleen met veel pijn en moeite onder de knie krijgen als ze onze taal willen leren en niet al te onnatuurlijk willen klinken. Een probleem daarbij is dat je nu ook weer niet iédere *n* systematisch moet weglaten. Als je alléén maar ‘slape’, ‘jonge’ en ‘Nijmege’ zegt, klinkt dat ongeveer even on-Nederlands als het weglaten van geen enkele slotklank. Maar hoe vaak je het dan moet doen, en wanneer, dat kan niemand precies uitleggen.

Op de vraag waarom het gebeurt, is wél een antwoord te geven. De *n* is relatief makkelijk te maken – je licht het puntje van je tong op en laat de lucht door je neus ontsnappen –, maar tegelijkertijd is hij niet zo goed te horen. Daar komt bij dat de toonloze *e* altijd in een lettergreep staat die geen klemtoon

Guus Middag komt vaak opmerkelijke woorden tegen, oud en nieuw. In deze nieuwe rubriek behandelt hij er elke maand een.

Range anxiety

Ik kwam het pasgeleden voor het eerst tegen, op een Engelse website: *range anxiety*. Het was een nieuw woord, voor een nieuw verschijnsel: de voortdurend aanwezige angst bij gebruikers van elektrische auto's dat de opgeladen accu niet voldoende stroom bevat om de bestemming te bereiken. Het is de vrees om stil te komen te staan, ergens, ver van de bewoonde wereld. En dan? Komen we dan ooit nog aan?

Mijn eerste gedachte was: hoe zou die angst in het Nederlands heten – of, als er nog geen woord voor is, gaan heten? Actieradiusangst. Leegstroomvrees. Stilstandfobie. Het leek mij een moderne vorm van vrees. De ridders in de Middeleeuwen en de oude Grieken kunnen er nog geen last van hebben gehad. Maar toen ik er even over nadacht, zag ik dat dit een nieuwe variant van een oeroude menselijke bezorgdheid moest zijn. Eeuwenlang moet de reiziger zich voor vertrek en ook onderweg deze vraag hebben gesteld: heb ik voor mijn vervoermiddel (auto, duikboot, fiets, paard) wel voldoende aan boord (benzine, zuurstofflessen, reserveband, haverzak) om het einddoel te halen? En heb ik zelf wel voldoende eten en drinken bij me om aan te komen? Spreken wij van leeftochtvrees. Teerspijsangst.

Er zitten ook voordelen aan de nieuwe elektrische auto's. Ze maken nauwelijks lawaai. Het is me al een paar keer overkomen dat er van achteren opeens eentje tevoorschijn schoot. Nu ben ik een nieuwe fobie aan het ontwikkelen: de vrees me dood te schrikken door een onverhoeds opduikende stille e-car. Silence anxiety. Ze zouden ze een geur mee moeten geven, net als aardgas. Dan kun je een auto niet horen, maar wel ruiken aankomen. De geur van paarden, bijvoorbeeld. Of de lekkere lucht van vers getankte benzine.

Guus Middag

krijgt, en je klanken in zo'n lettergreep toch al minder gemakkelijk hoort. En een klank die toch al niet zo goed te horen is, laat je als spreker liever weg.

Van Heule en Witteboom hadden het nog alleen over de meervoudsuitgang van zelfstandige naamwoorden als *landen* en werkwoorden als *vallen*. In het moderne Nederlands valt de *-n* ook vaak weg als hij helemaal niet tot een uitgang behoort, zoals in *jongen* of *keukenen*. Toch zijn er nog een paar uitzonderingen. *Heiden* en *christen* zijn daar voorbeelden van: ze eindigen op een *e* en een *n*, die je allebei moet uitspreken. Dat is opmerkelijk: op school leren wij Nederlandstaligen hooguit op gezag van Wittebooms "neerlandici" dat je bij het voorlezen niet alle *n*'etjes moet uitspreken, omdat dit onnatuurlijk is. Maar dat er uitzonderingen op die regel zijn, dat heeft niemand ons ooit verteld. Toch hebben we dat allemaal kennelijk ooit opgepikt uit hoe de mensen om ons heen praten.

■ 'IK TEKEN'

Er zijn zelfs vormen waarbij het systematisch niet kan. Je kunt de *n* niet goed weglaten bij werkwoorden in de ik-vorm, de eerste persoon enkelvoud. Dus bijvoorbeeld niet aan het eind van de volgende zin:

Hij wil dat ik de deur openn.

Open is niet altijd een uitzondering, en het komt ook niet doordat het woord aan het eind van de zin staat. Wanneer je *open* als bijvoeglijk naamwoord gebruikt, kan het best zonder *n*:

Doe de deur open.

Datzelfde kun je horen bij *teken*: in de eerste zin hieronder is het een werkwoordsstam en kan de *n* niet weg, in de tweede een zelfstandig naamwoord en dan kan het wel:

- Hij wil dat ik een huis tekenn.
- Geef een teken.

Waarom zijn deze vormen precies uitzonderingen? *Heide* zonder *n* is natuurlijk een bestaand ander woord, maar dat geldt niet voor *christe*. Bovendien is voor sommige mensen ook *deken* (de kerkelijke functie) een uitzondering, terwijl daar op het eerste gezicht geen verwarring kan ontstaan met een ander woord, want *deke* bestaat niet. Aan de andere kant kan *deke* natuurlijk wel verwijzen naar de lap wol die sommige mensen op hun bed leggen.

■ GEKNABELD

Een mogelijke verklaring is dat we aan het eind van een ontwikkeling staan die eeuwen geduurd heeft en die de woorden op *-en* één voor één heeft aangetaast. In de tijd van Van Heule was er alleen nog aan de meervoudsuitgangen geknabbeld, maar inmiddels heeft het proces de meeste woorden op *-en* wel bereikt. Er is alleen een restantje van woorden die niet zo vaak voorkomen of alleen in relatief plechtige omstandigheden aan hun *n* zijn blijven vasthouden. Ook het vermijden van dubbelzinnigheid (*heide* - *heiden*) kan er misschien toe bijdragen dat een woord zijn *n* behoudt. De ik-vormen hadden tot enkele eeuwen geleden nog een uitgang *-e* (*ik opene*) die kennelijk de slot-*n* nog steeds beschermt tegen de tand des tijds. Over honderd jaar zijn die bastions misschien ook gevallen en is er geen enkel restje van de standvastige *n* meer over.

Dat er iets aan het veranderen was, had Christiaan van Heule dus goed gezien, maar in één ding had hij zich toch vergist. De neiging om de *n* te laten vallen na een toonloze *e* heeft zich in het Engels noch in het Duits ontwikkeld. Alleen het Nederlands is al eeuwenlang bezig om de *n*'en op te eten; dan kun je toch onmogelijk zeggen dat het in strijd is "met de aard van de taal". ■

Oud-directeur Onze Taal J.G. Smit overleden

BESTUUR GENOOTSCHAP ONZE TAAL

Onlangs is in Zeist op 92-jarige leeftijd oud-uitgever J.G. Smit overleden. Smit werd in 1983 aangezocht om als adviseur op te treden voor de professionalisering van het verenigingssecretariaat van Onze Taal.

Onze Taal was in 1983 na ruim vijftig jaar bestaan nog steeds een vrijwilligersorganisatie, zonder eigen huisvesting, zonder eigen personeel, zonder wervingsbeleid en zonder bijvoorbeeld de Taaladviesdienst. Joop Smit bracht daar verandering in; hij legde de basis voor de professionalisering van de vereniging. Zijn werk voor het genootschap zette hij voort als directeur van 1985 tot 1987 en als secretaris van het bestuur van 1987 tot 1990.

Wij blijven Joop Smit in dankbaarheid gedenken voor zijn inzet.